

O encontro e o desencontro expresado a través dos fraseoloxismos do campo cognitivo FALAR¹

Claudia Herrero Kaczmarek²

Universidade de Santiago de Compostela

O obxecto deste traballo é a análise e o estudo contrastivo alemán-español das imaxes conceptuais do campo cognitivo FALAR. O artigo pretende centrarse especialmente naqueles fraseoloxismos que están relacionados co principio colaborador de Grice (1975:45) e o seu cumprimento ou non dentro da comunicación. A fonte principal do material idiomático é o corpus cognitivo do proxecto de investigación do grupo FRASESPAL, que está clasificado en subcampos e, para elaboralo, seguiuise unha metodoloxía inductiva e unha análise no marco da teoría comunicativa dos actos de fala e da lingüística cognitiva.

Convén destacar que son especialmente numerosos os fraseoloxismos que mostran que o principio colaborador foi transgredido, o que confirma a tendencia na fraseoloxía a destacar e dar maior expresividade ó negativo. Isto é observable en ámbalas dúas linguas. Tamén encontramos outras similitudes como imaxes conceptuais idénticas ou moi parecidas. Neste punto, non obstante, hai que considerar con máis vagar os fraseoloxismos de ámbalas dúas linguas, xa que existen varios falsos amigos. A presenza de imaxes conceptuais similares pode levar a pensar que ámbalas dúas unidades posúen un mesmo significado, cando non sempre é así. Por esta razón, o coñecemento destes falsos amigos será de grande importancia tanto para a tradución coma para o ensino de linguas estranxeiras.

Palabras clave: fraseoloxía contrastiva alemán-español, lingüística cognitiva, fraseodidáctica, pragmática, falsos amigos.

The purpose of this paper is the analysis and contrastive study of the conceptual images in German and Spanish of the cognitive field TO TALK. The article aims to focus especially on those

---

Data de recepción 07/04/2011 Data de aceptación 01/08/2011

¹ Tradución de Xacinta Varela Martínez.

² A autora pertence ó grupo de investigación FRASESPAL. Este artigo xurdiu no marco do proxecto de investigación FRASESPAL financiado con fondos FEDER e subvencionado polo *Ministerio de Educación y Ciencia* (HUM2007-62198/FÍO). Trátase dun estudo interlingüístico de fraseoloxía hispano-alemá, dirixido pola profesora titular Carmen Mellado Blanco na Universidade de Santiago de Compostela.

idioms that are related to Grice's cooperative principle (1975:45). Some of these idioms show compliance to this principle whereas others do not. The main source of the linguistic material is the FRASESPAL corpus.

This cognitive corpus is classified into different subfields. We followed the inductive methodology and analysis in the context of the communicative theory of speech acts and cognitive linguistics. It should be noted that there are many idioms showing the transgressions of the collaborative principle. This is observable in both languages and confirms the trend in phraseology to emphasize the negative. Although there are more similarities such as the same conceptual images, we have to be careful and watch for false friends. The fact that two or more idioms have/share a similar picture can lead us to assume that the meaning is the same, but this is not always like that. Therefore it is important to know these false friends well, because this knowledge will be useful for the translation and the teaching of foreign languages.

Keywords: contrastive phraseology German Spanish, cognitive linguistics, didactic transmission of phraseology, pragmatics, false friends.

1. Introducción

Segundo Schemann (1989:XXXVI), a linguaxe concíbese como un instrumento lóxico e intuitivo que dota o ser humano de capacidade para establecer unha relación co seu ámbito. Esa relación a miúdo implica a interacción con outros seres humanos e isto, á súa vez, exprésase en encontros e desencontros entre as persoas. Un ámbito no que se desenvolven estes encontros e desencontros é a conversación, sobre todo na parte na que se realiza o intercambio e o diálogo. Para que unha conversación sexa fluída e respectuosa cómpre que os interlocutores teñan en conta unha serie de pactos socialmente preestablecidos que están relacionados co tema, coa duración de cada intervención e dos silencios ou co pacto de alternancia. Estes pactos poden variar segundo cada cultura.

Neste artigo preténdese analiza-lo encontro e o desencontro na comunicación humana dende a perspectiva fraseolóxica, contrastando as imaxes conceptuais dos fraseoloxismos alemáns e españois do campo FALAR e tendo en conta as distintas asociacións e valoracións que están por baixo desas imaxes. Os fraseoloxismos foron extraídos do corpus cognitivo do proxecto de investigación FRASESPAL *La estructura idiomática del alemán y del español. Un estudio cognitivo a partir de un corpus onomasiológico*³. Ademais, consultáronse diversos dicionarios específicos como se detalla na bibliografía.

Baseámonos na teoría cognitiva das metáforas, que entende que as metáforas conceptuais forman relacións estruturais complexas que organizan a nosa visión do mundo (Lakoff & Johnson 1980:4; Jäkel 2003:26,33). Como advirte Coenen (2002:218,219), segundo esta teoría as metáforas conceptuais axudan a relaciona-lo pensamento abstracto-conceptual co mundo que captamos cos sentidos, o que lle dá maior fundamento e coherencia ó que aprendemos a través das nosas experiencias. Do

---

³ A parte española dos campos FALAR e CALAR foi investigada pola profesora titular da Universidade de Murcia, a doutora Ana Mansilla Pérez. Eu, pola miña banda, investiguei o relativo ós fraseoloxismos alemáns. Xuntas procedemos ó estudo comparativo, polo que quero mencionala aquí, xa que dese estudo conxunto xurdiron os resultados que expoñerei a continuación.

mesmo xeito, Baránov e Dobrovol'skij (2009:114) apuntan que “as particularidades das imaxes relevantes a nivel semántico se manifestan nun nivel de abstracción medio, orientado ós coñecementos cotiáns”.

Mentres a concepción tradicional consideraba a metáfora un fenómeno do uso da fala con repercusións no pensamento, a lingüística cognitiva, en cambio, concíbea como algo ligado ó pensamento que repercute no uso da fala. Estas imaxes conceptuais poden coincidir en diferentes linguas dun mesmo ámbito cultural (e mesmo de diferente ámbito), tal e como mostran diversos somatismos de imaxes coincidentes en moitas linguas. Non obstante, dentro deste grupo existen algúns fraseoloxismos que presentan variacións de matices; e isto ten repercusións á hora de traducir, xa que, como dicía Zybatow (1998:148, 150), os fraseoloxismos supoñen un reto para o tradutor, porque a través deles se estandarizan determinados conceptos e ideas. O coñecemento fraseolóxico previo que se adquire da lingua materna pode axudar á hora de descubri-lo significado dos fraseoloxismos da outra lingua que se está a contrastar, pero hai que estar alerta ante as posibles trampas, xa que son precisamente as pequenas diferenzas formais, as que poden levar a unha imaxe errónea.

Danse equivalencias cando nas dúas linguas que se contrastan hai correspondencia no significado. Existen diferentes tipos de equivalencias: plenas, parciais ou nulas e é precisamente entre as parciais onde encontrámo-lo maior número de falsos amigos. Neste artigo mencionáranse algúns. Á hora de analizar esas equivalencias, hai moitos aspectos que cómpre ter en conta, como son o contexto (Kühn 1987, Lüger 2004), a frecuencia (Ettinger 1994:121), a entoación (Hirschfeld 1996), o tipo de texto no que aparecen, etc. Pero aínda que a prudencia sexa necesaria, non deixa de ter interese contrasta-la fraseoloxía en distintas linguas, ben para encontrar similitudes, ben para buscar posibles interferencias (Hallsteinsdóttir 2011). Isto axudaranos a identificar mellor os falsos amigos e, mesmo, os chamados “amigos verdadeiros” (Ettinger 1992:132), porque os coñecementos fraseolóxicos previos que cada falante trae da súa lingua materna poden ser unha axuda á hora de descifra-lo significado dos fraseoloxismos noutro idioma. Os exemplos extraídos do noso corpus porán de manifesto que no español e no alemán hai varias imaxes conceptuais coincidentes.

Piirainen (2001:152) considera que o parecido dos fraseoloxismos atópase máis na súa estrutura interna e nas imaxes que evoca ca no plano da expresión. Piirainen (2001:160) sinala, ademais, que as imaxes específicas para unha soa cultura son escasas.

Para busca-los exemplos prestamos unha especial atención a aqueles subcampos que están relacionados co principio colaborador estudado por Grice (1975:45).

Dende a pragmática xa se analizou en profundidade a existencia de numerosas variables que determinan e inflúen no discurso: o contexto é fundamental, tanto a situación coma os diferentes interlocutores e o tipo de relación que os une. Esta relación pode ser de familiaridade ou de distancia, segundo o grao de coñecemento mutuo, o afecto ou a simpatía que teñan os interlocutores uns cos outros ou a relación de autoridade ou subordinación entre eles. De tódolos xeitos, a pesar de que poida existir máis ou menos conexión entre os diferentes suxeitos que participan no discurso, podemos partir dun principio colaborador que se acha resumido nas máximas de Grice

(1975:41-58). Trátase dun acordo tácito entre os interlocutores, segundo o cal para que unha conversación sexa considerada boa ten que cumprir unha serie de factores. A primeira das máximas é a da cantidade e está relacionada coa información que se debe dar. Suponse que esta debe ter unha extensión suficiente para que sexa completa, pero tamén se ten que elimina-lo innecesario. A segunda máxima é a da calidade, que se refire a que a contribución debe ser verdadeira. A máxima da relevancia pide que a contribución sexa pertinente e que se seleccione o que realmente é de interese, deixando de lado o superfluo; mentres que a máxima da modalidade esixe claridade, orde e ausencia de ambigüidades.

Un aspecto importante para tódolos subcampos é o da perspectiva da que se parte, que pode ser a do emisor ou a do receptor. Un bo exemplo para iso encontrámolo en Robles i Sabater (2005:48) dentro do subcampo “falar moito”. Como mostra da perspectiva do emisor sèrvese do fraseoloxismo alemán *sich die Seele aus dem Leib reden* (algo así como “falar a alma do corpo”). O exemplo para a perspectiva do receptor é *jmdm. den Kopf vollreden* (“encherlle a alguén a cabeza falando”). En ámbolos dous casos témonas metáforas do envase e da direccionalidade. No primeiro caso, a dirección é de DENTRO A FÓRA e no segundo, de FÓRA A DENTRO. Isto é así precisamente pola perspectiva adoptada en cada caso.

2. Os subcampos CONCISIÓN / BREVIDADE, PROFUSIÓN e FALAR MOITO en relación co interlocutor

No subcampo “profusión”, topámonos coa imaxe conceptual de 'UNHA PERSOA QUE FALA MOITO É UN ANIMAL' (falar moito, ou ben, falar máis da conta dicindo inconveniencias). Esta asociación entre a persoa e o animal leva consigo unha descualificación implícita da persoa que non cumpre co “negociado” (non falar demasiado) e supón, polo tanto, unha violación da máxima de calidade. Tanto en alemán coma en castelán se recorre para a comparación ó loro, un animal que se caracteriza por emitir sons repetitivos que carecen de significado (al. *reden / schwatzen/ plappern wie ein Papagei*, es. *hablar como un loro, hablar como una cotorra, hablar como un papagayo*). Noutros casos, en vez de nomea-lo animal utilízase unha das súas partes para facer alusión a el: en al., *bei jmdm. steht der Schnabel nicht still* (“o peteiro [de alguén] non para quedo”) onde o peteiro substitúe a boca. Aquí temos a imaxe dunha parte do corpo (a boca) que non para de moverse. Algo similar acontece cando a cantidade se expresa por medio da metáfora dunha máquina que se caracteriza por ser rápida, eficaz e producir moito (non parar). A arquimetáfora que hai detrás destes fraseoloxismos co significado de falar moito e moi rápido é 'FALAR MOITO É FUNCIONAR SEN DESCANSO' (Mellado Blanco 2010:21). De novo temos unha descualificación coma no caso da comparación cun animal, pero aquí trátase dun obxecto. Encontramos exemplos como o al. *jmds Mundwerk steht nicht still* (“o ‘aparato bucal’ non para”). A palabra “Mundwerk” recorda a outra parecida, “Uhrwerk”, que significa reloxo, un obxecto que, se funciona, está sempre en movemento.

No al. *wie ein Maschinengewehr sprechen* vólvese referir á abundancia e á rapidez utilizando a metralleta como imaxe, algo parecido ó que sucede no es. *bombardear a*

alg. con preguntas. En ámbolos dous casos, a imaxe é a dun obxecto agresivo co que se ataca a outro individuo. No es. *dar la brasa* é o lume o que fere e en *dar la vara* trátase dun obxecto longo e duro que serve para mancar. A imaxe conceptual que hai detrás é 'FALAR MOITO E DE FORMA INSISTENTE É PERFORAR OU FERIR' (falar moito para influir en alguén, querer convence-lo emisor para que faga algo, falarlle a alguén moito e insistentemente sobre algo). Utilízase cando se fala moito e sobre todo con demasiada insistencia molestando o interlocutor como no al. *jmdn. ein Loch in den Bauch fragen* (“preguntarlle [a alguén] un burato na barriga”) ou ben o al. *jmdm. das Ohr abkauen* (“morderlle a alguén a orella”) ou o es. *comerle el coco a alg.* Na primeira locución o burato aparece porque a insistencia das preguntas resulta tan agresiva que perfora a barriga. A insistencia nestes casos é debida a que o falante quere extraerlle ó seu interlocutor información que este non quere dar, ou debida a que desexa influir nel para que leve a cabo unha acción que de entrada non tiña pensado facer. Por iso o receptor adoita percibilo como algo agresivo.

Outra imaxe conceptual relacionada coa cantidade é a de 'FALAR MOITO É CONTAR UNHA HISTORIA' (falar moito desviándose do tema). Isto é así debido á extensión das historias que non só informan, senón que describen e páranse en numerosos detalles: al. *erzähl (jmdm.) keine langen Geschichten* (“non me contes historias longas”). Aquí temos unha negación e ínstase ó falante a que sexa breve e informe só do necesario, para non aburri-lo interlocutor con informacións peregrinas. Detrás está ademais a idea de que o que se encontra no centro é o relevante e aquilo que se acha na periferia é secundario. No exemplo son as informacións triviais as que se apartan do tema principal do discurso.

Hai que destacar que, cando as historias son ficcionais, como sucede no caso dos contos, en ámbalas dúas linguas se achan preto da mentira. En alemán está o caso dos *Ammenmärchen* (“contos da ama”) e en español os *cuentos chinos*, onde o inverosímil se relaciona cun lugar remoto do que se descoñece a cultura.

A extensión tamén se mostra coa imaxe de 'FALAR MOITO É PERDE-LA FORMA' (falar moito sen ser escoitado). No al. *sich den Mund fusselig reden* (“falar de forma que queda peluxe na boca”) non só quere indicar que se fala moito, senón que o discurso é en van. Neste caso, o que incumpre o principio colaborador de Grice non é o que fala, senón o receptor que se nega a atender. O mesmo sucede en *sich Fransen an den Mund reden* (algo así como “rematar esfiañándose [a boca]”). Este fraseoloxismo enlaza coa arqumetáfora 'O PENSAMENTO É UN TECIDO' que analiza Jäkel (2003:150). Este autor comenta ó respecto que esta metáfora ontolóxica é un bo exemplo para mostrar como converter algo abstracto como unha idea, en algo sólido como un tecido, o que lle axuda ó interlocutor a entendela mellor apelando á súa experiencia sensitiva.

Varios fraseoloxismos están vinculados co propio discurso e coa súa estrutura en partes. Existe o consenso de que, por conte-la información principal, o corpo dun discurso debería se-lo máis extenso, mentres que a introdución e a conclusión deberían ser máis breves. Por iso atopamos fraseoloxismos como o al. *sich (nicht lange) bei den Präliminarien aufhalten*, que significa non se deter en preámbulos. No noso corpus,

estes fraseoloxismos encóntranse no subcampo “concisión / brevidade”. Aquí temos a imaxe conceptual de 'FALAR DE FORMA CONCISA É CONCENTRARSE NUN PUNTO', como no es. *ir directamente al grano* ou no al. *auf den Punkt kommen*. Estes fraseoloxismos poden usarse para describi-lo tipo de discurso que trata o esencial de forma clara, sen estenderse ou ben poden ser un convite ó interlocutor a ser máis breve e suprimi-lo innecesario.

Preto desta imaxe conceptual están outros fraseoloxismos relacionados cun ámbito máis xeral, como son o es. *dar en en blanco* e *dar en la diana* ou o al. *ins Schwarze treffen*. Significan “atinar” e non están relacionados necesariamente co campo léxico de FALAR e CALAR, senón que teñen un uso máis amplo.

A imaxe contraria témola na arquimetáfora 'O DISCURSO REPETITIVO É UN MOVEMENTO CIRCULAR', onde o circular vai asociado á extensión: al. *im Kreis reden* (“falar en círculo”). Ese movemento circular tamén se pode referir a unha situación paradoxal ou a algo que non encontra solución, como o al. *da beißt sich die Katze in den Schwanz* (“alí morde o gato o propio rabo”) ou o es. *la pescadilla que se muerde la cola*, aínda que estes fraseoloxismos se apartan do campo de FALAR e se refiren a unha situación máis xeral. Outra ocasión na que se recorre a esta imaxe é cando o falante non é directo (es. *hablar con rodeos*).

A pesar dos numerosos exemplos nos que demasiada cantidade de produción verbal está considerada como algo negativo, existe un subcampo dentro de “falar moito” con connotacións máis positivas: o que recolle os fraseoloxismos que significan conversar dilatadamente (es. *echar una parrafada con alguien*, *darle a la sin hueso*, *estar de cháchara*, *estar de palique*). Aquí, a cantidade de produción verbal relaciónase cun ambiente relaxado no que os interlocutores se senten cómodos e non necesitan medi-las súas palabras nin organiza-lo seu discurso de forma rixida. Chama a atención que haxa un maior número de fraseoloxismos neste subcampo no castelán ca no alemán, xa que isto se adoita expresar a través de verbos específicos. Algúns destes verbos son máis neutrais como é o caso de *plaudern*, mentres que outros, coma *labern* ou *sabbeln*, teñen unha connotación negativa, de discurso necio. *Sabbeln* tamén pode significar “botar baba”, o que intensifica a sensación de rexeitamento.

Unha imaxe conceptual que encontramos en moitos fraseoloxismos alemáns para designar que se molesta a alguén cun discurso necio é: 'MOLESTAR A ALGUÉN CUN DISCURSO NECIO É ENGADIRLLE ALGO INNECESARIO OU ENCHELO CON ALGO'. Utilízanse imaxes que provocan sensación de asco como o cuspe, ou ben que causan risa por conter un elemento absurdo: “engadirlle a alguén por medio da fala unha hamburguesa ó xeonllo”, “engadirlle a alguén por medio da fala un borde ós xenitais” ou “engadirlle a alguén por medio da fala un botón / unha chuleta á meixela” (al. *jmdm. eine Bulette ans Knie labern*, *jmdm. eine Kante an den Sack labern*, *jmdm. einen Knopf an die Backe quatschen / labern / reden*, *jmdm. ein Kotelett an die Backe labern / schwatzen / quatschen / sabbeln*, *jmdm. volllabern*). Trátase de fraseoloxismos que se utilizan nun rexistro informal e que son máis frecuentes entre os falantes mozos. Estes fraseoloxismos alemáns pertencen a dous subcampos: o que se refire a falar

moito en relación cun interlocutor (o que acabamos de comentar) e o subcampo de discurso necio, que trataremos a continuación.

3. Os subcampos DISCURSO NECIO E/ OU INADECUADO e DISCURSO OFENSIVO

Unha imaxe conceptual habitual que pertence a dous subcampos é a da falta de estrutura. Encontrámola relacionada coa cantidade e coa máxima da relevancia e da modalidade que insta a ser ordenado e claro. No alemán temos *ungereimtes Zeug (daher)reden / sprechen* (“dicir cousas sen rima”) que significa dicir cousas sen sentido. A arquimetáfora ligada a esta idea é ‘O DISCURSO NECIO É BRANDO E / OU AMORFO’ (palabras sen contido): al. *Quark reden* (“Quark” = queixo), *Käse reden* (“Käse” = queixo) ou ben *Mist reden* (“Mist” = esterco) ou *Scheiß / Scheiße reden* (= merda), onde entraría ademais o elemento da sucidade. Algo similar sucede en ‘O DISCURSO POUCO RELEVANTE É AIRE’. Cando no alemán se quere expresar que algo carece de valor e é insubstancial dise *etw. ist nur heiße Luft* (“[algo] só é aire quente”). Isto está estreitamente ligado á arquimetáfora ‘O DISCURSO SEN CONTIDO É BALEIRO’, para a que temos como exemplos no al. *nichts als leere Worte* (“nada máis que palabras baleiras”) ou no es. *palabras de relleno, hablar/ decir a humo de pajas*.

Por tanto, a metáfora do aire está presente nos fraseoloxismos que describen o discurso necio, xa que o devandito elemento non ten unha forma definida e caracterízase por non poder ser atrapado nin suxeitado e, en consecuencia, por carecer de consistencia. Mais o aire ou o vento non só se relacionan co que non ten forma nin substancia, senón tamén co volátil, aquilo que se esfuma e se perde. Esta idea está reflectida nos fraseoloxismos onde aparece a palabra “aire” ou “vento” relacionada coa falta dun interlocutor ou ben cun interlocutor pouco atento, que non escoita, como no al. *in den Wind reden* (“falarlle ó vento”) ou no es. *hablar al aire*. Aquí a arquimetáfora é a de ‘FALAR SEN SER ESCOITADO É MANDAR PALABRAS Ó VENTO’. Isto recorda a paremia no castelán *Las palabras se las lleva el viento*, aínda que ámbolos dous fraseoloxismos son distintos e, polo tanto, estamos ante un falso amigo. No primeiro caso, destácase a falta dun interlocutor ou ben, como dicíamos, a presenza dun interlocutor que non escoita; no segundo faise máis ben alusión a que o que non está impreso, o discurso oral, acaba esvaéndose. Esta imaxe procede do adaxio latino “*Verba volant, scripta manent*” (“As palabras lévaas o vento, mais o escrito permanece.”). Si son parcialmente equivalentes o al. *ein Prediger / Rufer in der Wüste sein* e o es. *predicar en el desierto*. No alemán temos un suxeito (o que predica) e no español, non; pero en ámbolos dous casos o significado é que o discurso non encontra resposta. Unha imaxe orixinal témola no al. *den Eindruck haben als redete man zum Fenster heraus* (“te-la impresión como se se fálase cara a fóra da xanela”). A imaxe conceptual que hai detrás é ‘O DISCURSO NECIO É FALAR Ó BALEIRO’. Algo similar sucede en ‘FALAR DE COUSAS INSUBSTANCIAIS É PERDERSE NO INFINITO’ como no al. *sich ins Uferlose verlieren* (“perderse no que non ten beira”). Isto tamén o encontramos no al. *nichts als Schall und Rauch sein* (“non ser máis que son e fume”), onde se poden apreciar as imaxes do son e do fume que se esvaen.

É moi frecuente a imaxe conceptual ‘FALAR DE COUSAS INSUBSTANCIAIS É APARTARSE DUN CAMIÑO’ (es. *irse por los cerros de Úbeda, salirse por la tangente, andarse por las ramas, salir por los de Pavía*, al. *vom Thema abschweifen*), que está ligada á arquimetáfora ‘A VIDA É UN CAMIÑO’. Segundo a análise feita por Kispál (2010:108), trátase da conceptualización metafórica máis frecuente no ámbito da VIDA.

No subcampo “falar de xeito vaidoso e vangloriarse”, abonda a imaxe conceptual de ‘FALAR DE XEITO VAIDOSO É INFLARSE / ENGORDARSE OU BEN ESTAR INFLADO / SER GORDO’ como no al. *den dicken Max spielen, den dicken Wilhelm spielen* (“xogar a se-lo gordo Max / Wilhelm”) (en ámbolos dous casos faise referencia a un personaxe histórico que era rexente e tiña autoridade), *geschwollen reden* (“falar inflado”) ou *den Mund zu voll nehmen* (“encher demasiado a boca”). No al. *ein Schaumschläger sein* (“ser [unha persoa] batedora de escuma”) faise alusión a un botaporela. Neste caso, a imaxe da escuma está relacionada indirectamente co aire que esta contén.

Dicir algo inapropiado no alemán tamén se asocia coa imaxe de queimarse: *sich den Mund / das Maul / den Schnabel verbrennen* (“queima-la boca / o fociño / o peteiro”). Os fraseoloxismos que indican de forma máis clara o desencontro son aqueles pertencentes ó campo do discurso ofensivo. Este campo foi analizado con detemento por Toledo (2003) a través dun estudo contrastivo do alemán e do castelán. Trátase do subcampo coa connotación máis negativa, xa que aquí transgrídese por completo o principio de colaboración. É o caso de desencontro máis manifesto, onde a agresividade non é camuflada ou controlada, senón que as palabras pretenden ferir, polo que non é casual que se utilicen metáforas como as armas, o veneno ou a tortura. Dentro do discurso ofensivo encontramos, ademais, moitas metáforas relacionadas coa loita. Isto é así porque se parte da concepción máis ampla de ‘A VIDA É LOITA’ (Kispál 2010:212), extrapolándoa ó ámbito do discurso.

En ‘AS PALABRAS OFENSIVAS SON ARMAS OU INSTRUMENTOS’, como no es. *tener la lengua afilada*, al. *eine spitze Zunge haben, eine scharfe Zunge haben*, o afiado evoca un coitelo ou unha espada. Nestes casos, trátase dunha característica da persoa, á diferenza doutros exemplos, que van máis unidos á crítica ou á aldraxe, como no es. *darle caña a alg.* ou no al. *seine Giftpfeile abschießen, (wieder einmal/...) sein Gift verspritzen* (“dispara-las súas frechas venenosas” ou “salpicar con veneno”). A arquimetáfora ‘AS PALABRAS OFENSIVAS SON FORMAS DE TORTURA’ vese reflectida no al. *jmdn. auf die Folter spannen, jmdn. zappeln lassen*, no es. *despellejar vivo a alg., sacarle a alg. la piel a tiras e, no dejar hueso sano*. Dentro do ámbito do desencontro temos ademais as arquimetáforas ‘O AGRESIVO É QUENTE’, al. *jmdn. schmoren lassen* (“deixar a alguén cocer a lume lento”) ou o es. *poner a caldo e ‘DISCUTIR É UNHA GUERRA’* no al. *eine Schimpfkanonade loslassen*.

Timofeeva (2007:1031-1033) resalta que determinadas imaxes son utilizadas para mostra-los sentimentos de vergoña, noxo ou rexeitamento que xeran determinadas situacións desagradables. Estas imaxes parten do coñecemento do mundo que teñen os falantes que, por exemplo, relacionan o chan co que está abaixo. A arquimetáfora coa

que nos atopamos nestes fraseoloxismos é que ‘O MALO ESTÁ ABAIXO’, no al. *jmdn. in Grund und Boden reden* (“falar a alguén ó chan”) ou *jdn. herunterputzen* (coloquial); no es. *poner a alg. por los suelos, poner a alg. a caer de un burro*.

Tamén pertence ó coñecemento do mundo saber que o lodo, a merda ou o po están unidos á sucidade. Por iso, a arquimetáfora que se deriva disto é ‘AS PALABRAS OFENSIVAS SON SUCIAS’: no al. *eine Dreckschleuder sein* (“ser unha catapulta de sucidade”), *ein grobes/ ungewaschenesMundwerk haben* (“te-la boca sen lavar”), parecido ó es. *tener la boca sucia*, ó al. *jdn. durch den Dreck ziehen* (“arrastrar a alguén pola sucidade”). *jmdn. durch den Dreck ziehen, jmdn. in den Staub ziehen* (“arrastrar a alguén ó lixo”), *jmdn. durch den Schmutz ziehen* (“arrastrar a alguén pola sucidade”) ou ben no eufemismo *jmdn. durch den Kakao ziehen* (“arrastrar a alguén polo cacao”), o es. *hablar/ decir/ echar pestes de alguien, cubrir de fango a alg., cubrir de lodo a alg.*

4. O subcampo DISCURSO ADECUADO

Os fraseoloxismos que reflicten mellor o encontro son aqueles referidos ó bo discurso. Este ten que ver coa elocuencia, a graza e o enxeño (es. *tener mucha labia*), coa desenvoltura (es. *tener facilidad de palabra*), coa empatía cara ó interlocutor e a capacidade para escoita-los demais, coa claridade e a organización e cun coñecemento en profundidade do tema ó que un se refire. Un fraseoloxismo que resume varias destas características é *hablar como un libro abierto*, que significa falar moi ben, con perfección e claridade (Seco 2004), parecido ó fraseoloxismo alemán *reden wie ein Buch*, que non se debe confundir con outro similar *wie ein offenes Buch sein*, que non pertence ó campo de FALAR e que se refire a unha persoa aberta, de intencións doadas de ver.

O bo discurso tamén está moi ligado á retórica que Seco (2004) define como a “Arte de ben dicir, de dar á linguaxe escrita ou falada eficacia bastante para deleitar, persuadir ou conmover”, como ben se pode observar no es. *tener mucha retórica* ou *tener buen pico*. Neste subcampo encontrámonos ademais con arquimetáforas como ‘O DISCURSO COIDADADO VAI Á PROFUNDIDADE’ cando alguén intenta analiza-las cousas detidamente e de forma meticulosa: es. *ir al fondo de la cuestión* ou o al. *den Dingen auf den Grund gehen*. Como ademais do fondo tamén importa a forma, temos a imaxe conceptual de ‘O BO DISCURSO ESTÁ BEN VESTIDO’ (al. *etw. in schöne Worte kleiden* – “vestir algo en bonitas palabras”).

A arquimetáfora ‘O BO DISCURSO É ALGO VALIOSO’ reflíctese no es. *tener un piquito de oro*. En alemán, en cambio, hai un exemplo que, á primeira vista, pode parecer similar, *Gold in der Kehle haben* (“ter ouro na garganta”), pero trátase dun falso amigo, xa que o seu significado é o de cantar moi ben. Si coinciden en presenta-lo ouro, un metal precioso, como exemplo de algo que ten valor. Esa idea do excepcional encontrámola tamén en ‘O BO DISCURSO É ALGO FÓRA DO COMÚN’ al. *mit Engelszungen reden* (“falar con lingua de anxo”) ou o es. *tener don de palabra*.

5. Os subcampos FALAR CON CLARIDADE e FALAR CON POUCA CLARIDADE

A máxima da modalidade esixe claridade, orde e ausencia de ambigüidades. Isto correspóndese no noso corpus cos subcampos “falar con claridade” e “falar con pouca claridade”. Aquí é onde nos encontramos coa maior parte dos casos ambiguos, é dicir, diferentes fraseoloxismos dun mesmo campo que unhas veces teñen connotacións positivas e outras negativas. Isto ás veces débese a motivos persoais ou culturais: hai culturas máis dadas a un tipo de comunicación máis directa e outras que valoran máis a comunicación indirecta. Segundo a personalidade de cada un (máis extravertida ou introvertida), elíxese ou prefírese unha comunicación máis aberta e clara ou máis diplomática e prudente. A claridade, describi-las cousas tal como son e “o ser directo” van unidos; por iso, fraseoloxismos como o es. *llamar a las cosas por su nombre*, *al pan, pan*; *y al vino, vino* ou o al. *das Kind beim Namen nennen* (“chama-lo neno polo seu nome”) significan falar claro.

En xeral, valórase positivamente a comunicación “aberta” cando está relacionada coa veracidade, al. *den Mund am richtigen Fleck haben* (“te-la boca na mancha = lugar axeitado”), es. *sin trampa ni cartón* e, de forma negativa cando se destaca a falta de prudencia ou de tacto. Os fraseoloxismos es. *no tener pelos en la lengua*, al. *Haare auf den Zähnen haben* conteñen unha imaxe parecida (pelos na lingua e pelos nos dentes), pero son falsos amigos, xa que o caso español pertence ó campo onomasiolóxico FALAR e o segundo está relacionado coas EMOCIÓNs e, neste caso, a cólera utilízase para designar unha persoa iracunda.

Nos fraseoloxismos *jmdm. etw. glatt ins Gesicht sagen* e es. *espetarle a alg. algo en la cara* temos a mesma imaxe conceptual: ‘O DISCURSO DIRECTO É FRONTAL’. A verdade pode estar asociada ó valor e á decisión, propiedades que adoitan estar unidas ó corazón *(Mellado Blanco 2004:111): al. *aus seinem Herzen keine Mördergrube machen* (“non facer do corazón unha gorida de asasinós”), *das Herz in der Hand tragen* (“leva-lo corazón na man”), es. *con el corazón en la mano*, al. *Hand aufs Herz* (“man ó corazón”) ou o es. *con la mano en el corazón*, como mostra de confianza e sinceridade.

A miúdo, o campo da verdade asóciase coa luz. O esquema conceptual que está por baixo diso é o de ‘A VERDADE É LUZ’ e ‘O SABER É LUZ’. Pero non sempre esa verdade é algo transcendental e valioso. En moitos casos, a imaxe da luz está relacionada coa función de revelar unha información escondida ata ese momento. Exemplos: al. *etw. ans (Tages-)Licht bringen*, *etw. an den Tag bringen*, *die Sonne bringt es an den Tag*, es.: *sacar algo a la luz*, *salir algo a la luz*. Tamén temos exemplos nos que a luz é un foco (*Schlaglicht*) ou un reflexo de luz coma no faro que aparece só durante un espazo de tempo: al. *etw. ans Licht zerren*, *ein Schlaglicht / Streiflicht auf jmdn. / etw. werfen*. En ámbolos dous casos, as connotacións que recibe a luz son de agresividade. Esta luz non ilumina, senón que pretende mostra-lo oculto e levalo ó ámbito público. A valoración destes fraseoloxismos depende moito do contexto, da información ou da “verdade” que se revela, de se había desexo de ocultala ou non, e do punto de vista. En numerosas ocasións estes fraseoloxismos aparecen na prensa cando se comenta unha situación na que algo privado foi desvelado (casos de

corrupción, infidelidade, etc.). A perspectiva é a dos xornalistas que se alegran de destapa-lo que consideran desprezable ou que, simplemente alimenta o morbo dos seus lectores, pero tamén hai contextos máis privados nos que o que se descobre é un segredo.

A comunicación “aberta” en xeral está representada por metáforas de APERTURA e de falta de “envase”. As cartas destapadas aparecen en varias linguas europeas como mostra desa apertura, de confianza e de “xogo limpo”, al. *die Karten (offen) auf den Tisch legen/ die Karten offen legen*, es. *mostrar las cartas, poner las cartas sobre la mesa*. Cando a claridade significa franqueza, hai a asociación de falar na lingua materna ou segundo o coñecido. Como xa sinala Aznárez Mauleón (2006:142), a claridade relaciónase coa “utilización dunha variedade coloquial que se considera a máis accesible para todos, é dicir a que todos entenden”: no es. *hablar en romance* (na Idade Media a lingua romance opoñíase á lingua latina, considerada máis culta pero menos familiar), *hablar en román paladino, hablar en cristiano* (aquí o familiar identifícase coa relixión cristiá), no al. *das / etw. heißt auf gut deutsch* (“isto quere dicir en bo alemán”), *mit jmdm. deutsch reden* (“falar con alguén alemán”), o que equivale a falar de forma clara e intelixible. Pola contra, falar noutra lingua é facelo de forma pouco clara ou difícil de entender, como por exemplo no es. *hablar en chino*. O fraseoloxismo alemán *etw. kommt einem Spanisch vor* (“resultarlle español [algo a alguén]”) significa parecerlle algo estraño a un, polo que unha vez máis se estableceu unha relación entre outra lingua e o incomprendible. Pero neste caso o que resulta estraño é unha situación e non a forma de falar ou o contido dun discurso. Isto vén dos tempos nos que Carlos V, emperador do Sacro Imperio Romano Xermánico (1520-1558), coñecido en España como Carlos I (rei de España 1516-1556) chegou ó pazo con costumes descoñecidos e difíciles de comprender para o pobo alemán. O mesmo sucede no al. *etw. sind für jmdn. böhmische Dörfer* (“algo son pobos bohemios”). Nos tempos do imperio austrohúngaro había partes de Bohemia (como os Sudetes) nas que se falaba alemán, mentres que noutras predominaba a lingua eslava (o checo), polo que ós alemáns que pasaban por alí resultáballes imposible de entender, por pertenceren a outra familia lingüística (Röhrich 1994).

6. Conclusión

A escritora Carmen Martín Gaité (2000:23) escribía no seu ensaio *La búsqueda de interlocutor*:

La capacidad narrativa, latente en todo ser humano, no siempre – y cada vez menos – encuentra una satisfactoria realización en la conversación con los demás (...) entre otras cosas (...), porque tampoco somos siempre capaces de mantener en un punto idóneo de tensión la rienda de nuestros humores, que con tanta frecuencia se destemplan.

Isto puidémolo ver reflectido na nosa análise fraseolóxica, onde nos chamou a atención que moitos dos fraseoloxismos analizados mostran o incumprimento das máximas de colaboración de Grice. O desencontro é, polo tanto, unha realidade dentro da comunicación humana, pero, sobre todo, cando se dá este caso, existe ademais unha

vontade de expresalo, por exemplo, a través dos fraseoloxismos. Isto é así porque se tende a subliña-lo negativo, especialmente na fraseoloxía. Como recorda Fleischer (1997:179), os fraseoloxismos aparecen con frecuencia relacionados co comportamento humano e atribúenlle a este determinadas valoracións. O entusiasmo, a popularidade, a sabedoría, a apertura e a rapidez adoitan ser consideradas de forma positiva; mentres que o engano, o desprezo, a fanfuriñada, a demencia, o esgotamento, a enfermidade e o fracaso se valoran negativamente. Todas estas características poden ir asociadas ó discurso e estar relacionadas co encontro ou co desencontro entre persoas. En xeral, podemos afirmar que o ser humano crea máis fraseoloxía a partir do problemático que do que funciona correctamente, seguramente por desexar resolvelo ou cambiar algo.

O noso estudo interlingüístico tamén nos mostrou que aínda que dentro de cada exemplo as imaxes poidan cambiar, adoitan coincidi-las imaxes conceptuais, sobre todo nas linguas pertencentes a un ámbito cultural como é o europeo. Trátase dos chamados europeísmos ou interfraseoloxismos. Outro caso é o dos universais lingüísticos (como no ámbito dos somatismos) onde as coincidencias se dan por teren os seres humanos unhas mesmas características corporais. Pero, a pesar de tódalas coincidencias e similitudes, debemos ser cautos, xa que moitas veces se require un coñecemento cultural previo para descifrármo-los fraseoloxismos. Existen bastantes equivalencias parciais, pero non podemos esquecer que son menos frecuentes as equivalencias plenas (Döringer 2008:84, Segura García 1998:164). Por iso é de especial interese o caso dos falsos amigos, tanto para o ámbito da tradución coma para a aprendizaxe e o ensino de idiomas, xa que estes son a causa de numerosas confusións e mesmo de desencontros entre os distintos interlocutores.

Os malentendidos adoitan darse sobre todo naqueles casos nos que hai unha similitude na imaxe conceptual, pero unha diferenza no significado. Ó encontrarse o aprendiz dunha lingua cunha imaxe coñecida, “baixa a garda” e supón que significa o mesmo ca no seu idioma (como sucede en numerosos outros fraseoloxismos). Pero a idea común de que “unha imaxe vale máis que mil palabras” resulta ser aquí unha trampa, xa que, a pesar dos parecidos, a mesma imaxe pode ir asociada a algo moi diferente en cada cultura.

7. Referencias bibliográficas

- AZNÁREZ MAULEÓN, Mónica (2006): *La fraseoloxía metalingüística con verbos de lengua en español actual*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- BARÁNOV, A. e DOBROVOL'SKIJ, D. (2009): *Aspectos teóricos da fraseoloxía*. Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades.
- COENEN, Hans Georg (2002): *Analogie und Metapher. Grundlegung einer Theorie der bildlichen Rede*. Berlin / New York: De Gruyter.
- DÖRINGER, Björn (2008): *Phraseologie: Probleme der Übersetzbarkeit (deutsch-spanisch)*. Saarbrücken: VDM Dr. Müller.
- ETTINGER, Stefan (1994): “Phraseologische faux amis des Sprachenpaares Französisch- Deutsch”, en SANDIG, Barbara (ed.): *Europhras 92. Tendenzen*

- der Phraseologieforschung*. (Col. Studien zur Phraseologie und Parömiologie). Bochum: Brockmeyer.
- FLEISCHER, Wolfgang (1997): *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen: Max Niemeyer.
- GRICE, Herbert Paul (1975): "Logic and conversation", en COLE, P. e MORGAN, J. (eds.): *Syntax and semantics* 3. New York: Academic Press, 41-58.
- HALLSTEINSDÓTTIR, Erla (2011): "Aktuelle Forschungsfragen der deutschsprachigen Phraseodidaktik", en *Linguistik online* 47, 3. http://www.linguistik-online.de/47_11/hallsteinsdottir.html.
- HIRSCHFELD, Ursula (1996): "Der Ton macht die Musik. Phonetik und Phraseologie", en *Fremdsprache Deutsch* 15, 31-35.
- JÄKEL, Olaf (2003): *Wie Metaphern Wissen schaffen. Die kognitive Metapherntheorie und ihre Anwendung in Modell-Analysen der Diskursbereiche Geistestätigkeit, Wirtschaft, Wissenschaft und Religion*. Schriftenreihe PHILOGOGIA, Band 59. Hamburg: Dr. Kovač.
- KISPÁL Tamás (2010) *Die metaphorische Konzeptualisierung des menschlichen Lebens in deutschen Idiomen*. Szeged: University of Szeged. <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/791/>
- KÜHN, Peter (1996): "Redewendungen- nur im Kontext! Kritische Anmerkungen zu Redewendungen in Lehrwerken", en *Fremdsprache Deutsch* 15,10-16.
- LAKOFF, George; JOHNSON, Mark (1980): *Metaphors We Live By*. Amsterdam / Philadelphia: Chicago University Press.
- LÜGER, Heinz- Helmut (2004): "Idiomatische Kompetenz – ein realistisches Lernziel? Thesen zur Phraseodidaktik." *Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung*, Sonderheft 7, 121-169.
- MARTÍN GAITE, Carmen (2000): *La búsqueda de interlocutor*. Barcelona: Anagrama.
- MELLADO BLANCO, Carmen (2004): *Fraseologismos somáticos del alemán*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- MELLADO BLANCO; Carmen; BUJÁN Patricia; HERRERO KACZMAREK, Claudia; IGLESIAS IGLESIAS, Nely; MANSILLA PÉREZ, Ana (2010): *La fraseología del S.XXI. Nuevas propuestas para el español y el alemán*. Berlin: Frank & Timme.
- PIIRAINEN, Elisabeth (2001): "'Falsche Freunde' in der Phraseologie: Versuch einer Modellierung", en NIKULA, Henrik; DRESCHER, Robert (ed.): *Lexikon und Text*. (Beiträge auf der 2. Tagung zur kontrastiven Lexikologie, Vaasa 7.-9.4.2000.). Vaasa: Vaasan Yliopiston Julkaisuja, 151-169.
- RICKHEIT, Gert; STROHNER, Hans (1993): *Grundlagen der kognitiven Sprachverarbeitung*. Stuttgart: Francke.
- ROBLES I SABATER, Ferran (2005): "Aproximación a la fraseología metalingüística del alemán. Las locuciones verbales con *reden, sagen y sprechen*", en *Anglogermanica Online*, 2005,43-64. <http://anglogermanica.uv.es:8080/Journal/Viewer.aspx?Year=2005&ID=robles.pdf>

- SEGURA GARCÍA, Blanca (1998): *Kontrastive Idiomatik: deutsch-spanisch*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- TIMOFEEVA, Larissa (2007): “Sobre la traducción de la fraseología: un enfoque pragmático”, en *Interlingüística* 17, 2007, 1029-1038.
- TOLEDO, Emilio (2003): *Vergleichende Phraseologie der spanischen und der deutschen Sprache. Untersuchungen anhand einer Auswahl verbaler Phraseologismen mit der allgemeinen Bedeutung „Angriff auf eine Person“*. Hamburg: Dr. Kovač.
- ZYBATOW, Lew (1998): “Übersetzen von Phraseologismen oder was bringt die kognitive Linguistik dem Übersetzer?”, en WIRRER, Jan: *Phraseologismen in Text und Kontext*. Bielefeld: Phrasemata, 149-167.

Dicionarios:

- DORNSEIFF, Franz; QUASTHOFF, Uwe (2004): *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*. Berlin: Walter de Gruyter.
- DUDEN 11, *Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. Mannheim: Dudenverlag, 2008.
- RÖHRICH, Lutz (1994): *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Freiburg: Editorial Herder.
- SCHEMANN, Hans (1989) *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten*. Straelen: Straelener Manuskripte.
- SECO Manuel; ANDRÈS, Olimpia; RAMOS, Gabino (2004): *Diccionario fraseológico documentado del español actual*. Madrid: Aguilar.